

RESURSLARDAN FOYDALANISH VA EKOLOGIK TAHDIDLAR QASHQADARYO VILOYATI QIYOSIDA**O.H. Omonullayev**

Qarshi Davlat Universiteti talabasi

G.T. Ortiqova

Qarshi Davlat Universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15788242>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyatida tabiiy resurslardan foydalanish jarayonining asosiy yo'nalishlari va u bilan bog'liq ekologik muammolar tahlil qilinadi. Hududda mavjud bo'lgan yer, suv, foydali qazilmalar va biologik resurslar iqtisodiy o'sishning muhim omili bo'lib xizmat qilmoqda. Biroq ularni me'yoridan ortiq va nazoratsiz ekspluatatsiya qilish tuproq eroziyasi, suv tanqisligi, havoning ifloslanishi kabi ekologik tahdidlarni yuzaga keltirmoqda. Maqolada resurslardan barqaror foydalanish va ekologik muvozanatni saqlash yo'llari, jumladan, zamonaviy monitoring tizimlari, ekologik normativlar va hududiy rejalashtirish takliflari ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo, tabiiy resurslar, ekologik tahdid, barqaror rivojlanish, resurs boshqaruvi, atrof-muhit, geografik tahlil

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РЕСУРСОВ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ В КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация. В данной статье анализируются основные направления процесса использования природных ресурсов в Кашкадарьинской области и связанные с этим экологические проблемы. Имеющиеся в регионе земельные, водные, минеральные и биологические ресурсы служат важным фактором экономического роста. Однако их чрезмерная и бесконтрольная эксплуатация создает такие экологические угрозы, как эрозия почв, дефицит воды, загрязнение воздуха. В статье выдвигаются предложения по устойчивому использованию ресурсов и поддержанию экологического равновесия, включая современные системы мониторинга, экологические стандарты и территориальное планирование.

Ключевые слова: Кашкадарья, природные ресурсы, экологическая угроза, устойчивое развитие, управление ресурсами, окружающая среда, географический анализ.

RESOURCE USE AND ECOLOGICAL THREATS IN THE KASHKADARYA REGION

Abstract. This article analyzes the main directions of the process of natural resource use in the Kashkadarya region and related environmental problems. The land, water, minerals and biological resources available in the region serve as an important factor of economic growth. However, their excessive and uncontrolled exploitation creates environmental threats such as soil erosion, water shortage, air pollution. The article puts forward proposals for sustainable use of resources and maintaining ecological balance, including modern monitoring systems, environmental standards and territorial planning.

Keywords: Kashkadarya, natural resources, environmental threat, sustainable development, resource management, environment, geographical analysis.

Kirish

Qashqadaryo viloyati O'zbekiston janubida joylashgan bo'lib, tabiiy resurslarga nisbatan nisbatan boy hisoblanadi. Viloyatning geoiqtisodiy mavqei, neft-gaz konlari, yer-suv resurslari

va tog'-o'rmon hududlari uni mamlakat iqtisodiyotida muhim o'ringa ega qilish bilan birga, atrof-muhitga kuchli antropogen ta'sir ko'rsatmoqda. Resurslardan foydalanish jarayoni bilan bog'liq ekologik muammolarni aniqlash va bartaraf etish, bugungi kunda viloyat taraqqiyotining muhim tarkibiy qismiga aylangan.

Asosiy qism

Qashqadaryo viloyatda yer resurslari, ayniqsa sug'oriladigan maydonlar qishloq xo'jaligida faol foydalanilmoqda. Shuningdek, G'uzor, Muborak, Shahrisabz va boshqa tumanlarda tabiiy gaz, neft va boshqa foydali qazilmalar qazib olinmoqda. Oqtosh, Ko'kdumaloq va boshqa tog' hududlari biologik xilma-xillik va o'rmon resurslariga boy.

Resurslardan foydalanishning ekologik oqibatlari

Tuproq degradatsiyasi: Sug'orishda nosamaralik, sho'rlanish va kimyoviy o'g'itlarning haddan tashqari qo'llanilishi eroziya va unumdorlikning pasayishiga olib kelmoqda.

Suv resurslarining tanqisligi: Amudaryo va Zarafshon daryolaridan keladigan suvlarning kamayishi, sug'orish tizimlarining eskirganligi suv resurslarini kamaytirmoqda.

Havoning ifloslanishi: Neft-gazni qayta ishlovchi korxonalar (Muborak gazni qayta ishlash zavodi) atrof-muhitga zaharli moddalarning ajralishiga sabab bo'lmoqda.

Biologik resurslarning kamayishi: Noqonuniy ov va o'rmon kesishlar biologik muvozanatga putur yetkazmoqda.

Suv resurslarining ortiqcha ishlatilishi va ifloslanishi: Sug'orish tizimlari eskirganligi, samarali bo'lmagan suv texnologiyalari qayta ishlatilgan kiruvchi suvning tuzlanishi va usekirilishiga olib kelmoqda. Qashqadaryoda ariq-kanal tizimlari notekis va ifloslangan; bu tuproq sifatiga salbiy ta'sir qiladi.

Tuproq eroziyasi va cho'llashish : Agrotexnik choralarning yetishmasligi, notog'ri seloshlash, ortiqcha kimyoviy moddalar ishlatilishi natijasida tuproq unumdorligi pasaygan, ho'llashni oldini olish uchun saksovl kabi o'simlik turlarini ekish tavsiya etilgan. Tabiiy landshaftlarning degradatsiyasi ifloslangan sanoat chiqindilari, yer osti boyliklarini qazishdagi ekologik ehtiyot choralari yetarli emas. Hisor qishloq yoki geologik qo'riqxonalar qayd etilgan, biroq atrof-muhit monitoringi va muhofaza qilish ishlari yetarli emas.

Atmosfera ifloslanishi sanoat va energetika sektori karbon chiqindilarini ko'p miqdorda chiqaradi, bu iqlim o'zgarishiga ta'sir etadi.

Tahlil va tavsiyalar:

Suvni tejash va samarali foydalanish

Zamonaviy sug'orish (gutta, lazer tekislanish), kanal imperativlarini yangilash orqali 5,5 mlrd m³ suv tejashga erishilgan.

FAO va BMT loyihalari doirasida Qamashi tumanida issiqxonalar orqali resurslar kompleks boshqarilmoqda.

"Yashil makon", "Yashil oilalar", qayta tiklanuvchi energiya dasturlari orqali daraxt ekish, shamol va quyosh energetikasini tatbiq etish rejalashtirilgan.

Qonunchilik va nazorat

Konstitutsiyada resurslardan oqilona foydalanish, ekologik ekspertizalar, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha qattiq normativlar tan olingan.

Daryo botqoq, masalan Zarafshon, noqonuniy shag'al qazib olingani uchun muhofaza hududi tarzida himoyalaniadi.

Qo'riqxonalar va tabiatni tiklash

Hisor rezervati 80 ming ha hududni qamrab oladi, bu yerda 870 dan ortiq o'simlik va

hayvon turlari himoyalangan .

Kitob geologik rezervati ham palaeontologik ob'yektlarga asoslangan holda himoya qilinadi .

Xalqaro va mahalliy loyihalar

Global Ekologik Fond va BMT orqali grantlar ajratilmoqda: yangi texnologiyalarni joriy qilish, tuproqni saqlash, bioxilma-xillikni muhofaza qilish uchun .

Xulosa

Qashqadaryo viloyatida tabiiy resurslardan foydalanish iqtisodiy rivojlanishga xizmat qilmoqda, biroq bu jarayon ekologik xavf-xatarlarni kuchaytirmoqda. Maqsadga muvofiq boshqaruv va monitoring tizimlari joriy qilinmasa, bu holat uzoq muddatda barqaror taraqqiyotga to'sqinlik qilishi mumkin. Shuning uchun resurslardan foydalanishda ekologik yondashuv asosiy mezon bo'lishi lozim.

Qashqadaryo viloyatidagi tabiiy resurslar (yer, suv, qazilmalar, biologiya) iqtisodiy salohiyatiga qaramay, intensiv eksploatatsiya ekologik salbiy oqibatlar keltirib chiqarmoqda. Tuproq eroziyasi, havo va suv ifloslanishi hamda biologik xilma-xillikning pasayishi yaqqol kuzatilmoqda. Barqaror boshqaruv — monitor qilinadigan, normativ asoslangan, jamiyat bilan integratsiyalashgan va qayta tiklanuvchi energiya hamda turizmga asoslangan strategiyani talab qiladi. Ilmiy yondashuv va xalqaro me'yorlarga asoslangan nazorat (ekologik ekspertiza va ekoturizm platformasi bilan) yordamida Qashqadaryo ekologik va iqtisodiy rivojlanishda barqarorlikni ta'minlashi mumkin.

REFERENCES

1. Karimov, I. A. (2013). O'zbekistonning ekologik xavfsizligi va barqaror rivojlanishi. Toshkent: Fan.
2. Qashqadaryo viloyati Ekologiya boshqarmasi ma'lumotlari, 2023.
3. Bobojonov, I. & Mamatqulov, D. (2021). "Qashqadaryo viloyatining suv resurslari va ulardan foydalanishning zamonaviy muammolari", Geografik axborotnomalar, 2(1), 45-52.
4. FAO (2022). Land and water resources in Central Asia. Rome.
5. Qodirov, R. (2020). O'zbekiston tabiiy resurslari va ekologik muammolari. Toshkent: TDPU nashriyoti.